

MIROSLAV ŠEDIVÝ

Krvavá odyssea

ŘECKÝ BOJ ZA NEZÁVISLOST
1821–1832

Ε

ΕΠΟΧΑ

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, ředitel Ústavu světových dějin
na FF UK)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)

PhDr. Karel Richter, CSc.

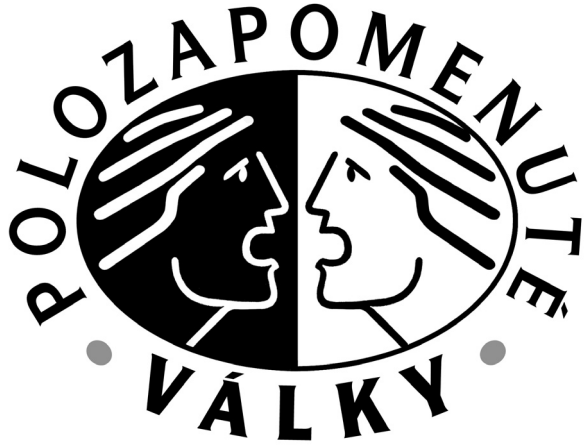
doc. PhDr. František Stellner, Ph.D. (FF UK a VŠE, ředitel Ústavu světových
dějin na VŠE)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY.

EDICE

MIROSLAV ŠEDIVÝ

Krvavá odyssea

ŘECKÝ BOJ ZA NEZÁVISLOST
1821–1832

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

MĚSTO
LETOHRAD
MĚSTO LITERATURY FAKTU

Recenzent:
prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Copyright © Miroslav Šedivý, 2011

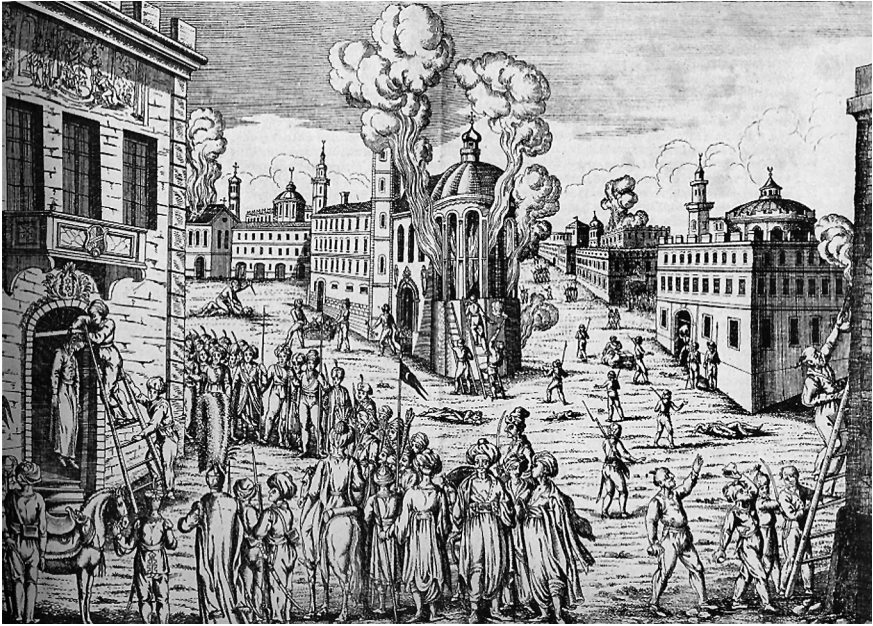
Cover © Karel Kárász, 2011

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2011

ISBN 978-80-7425-087-3

OBSAH

Úvod	9
Řecko na počátku 19. století	12
Společnost přátel a invaze do podunajských knížectví	26
Ali paša z Janiny a počátek povstání v Řecku	38
Brutalita války a tragédie ostrova Chios	49
Charakter a průběh konfliktu do egyptské intervence	63
Vyhlášení nezávislosti a soupeření Řeků o politickou moc	78
Filheléni	88
Lord Byron a filheléni humanisté	101
Pod egyptskou taktovkou	114
Bitva u Falerónu a pád Athén	127
Postoj evropských velmocí do podpisu londýnské smlouvy	139
Bitva u Navarina	153
Utrpení katolických Arménů a rusko-osmanská válka	169
Prezident Kapodistrias	180
Nezávislost	189
Doslov	202
Chronologie	205
Poznámky	208
Seznam použité literatury	221
Summary	228

Pronásledování Řeků v Konstantinopoli v roce 1821

ÚVOD

Boj Řeků za nezávislost na Osmanské říši ve 20. letech 19. století je bezpochyby možné označit za zapomenutý konflikt. I když veřejnost ze školních škamen ví, že k něčemu podobnému v minulosti došlo, většinou právě zde všeobecné vědomosti končí. Vinu na tom nepochybně má i skutečnost, že do dnešní doby nebyla v českém jazyce vydána jediná práce věnovaná vzniku moderního řeckého státu, který v dnešní době poutá pozornost celé Evropy kvůli svým vážným hospodářským problémům.

Je však dost dobře možné, že ten, kdo právě čte tyto řádky, se více než o Řecko zajímá o slíbený konflikt. Zde však musím laskavého čtenáře varovat, že v této knize nenalezne popis velkých bitev a geniálních manévřů slavných vojevůdců, protože obojí v zápase mezi Řeky a Turky chybělo. Jejich ozbrojené střetnutí mělo jen málo společného se způsobem válčení v jiných částech Evropy. V jeho průběhu došlo jen k několika bitvám hodných tohoto označení, naopak ozbrojených šarvátek, kterých se účastnilo jen několik desítek či stovek osob, byl bezpočet. V nich pak více než um velitelů rozhodovaly schopnosti jednotlivců. Stejný charakter měla i válka na moři.

Tento příběh není ani o charakterních hrdinech, protože těch tato válka nabídla jen velmi málo. Řecké povstání bylo především o etnické a náboženské nenávisti, o rozsáhlých čistkách, které vedly ke smrti desítek tisíců a utrpení statisíců nevinných lidí. Viníka a oběť však není možné určit, protože zločinů se dopouštěly obě strany, tedy Řekové a Turci. Povstání nepřipomínalo pouze příběh z antické tragédie, ale v mnoha ohledech i absurdního dramatu, kdy hloupost, nevědomost a domýšlivost vedly k nanejvýš komickým situacím, z nichž některé jsou velmi podobné těm, ke kterým dochází v souvislosti s tímto regionem a Evropou i v dnešní době.

Právě Evropa bude hrát v celém příběhu důležitou roli, neboť to nebyly zbraně Řeků či Turků, ale politika evropských velmocí a konflikt mezi Ruskem a Osmanskou říší v letech 1828–1829, které nakonec rozhodly celou válku. Z tohoto důvodu bude pozornost věnována i mezinárodním souvislostem řeckého povstání a rusko-osmanskému konfliktu, ačkoliv ten sám vypukl z odlišných důvodů. Naneštěstí pro válkychtivého

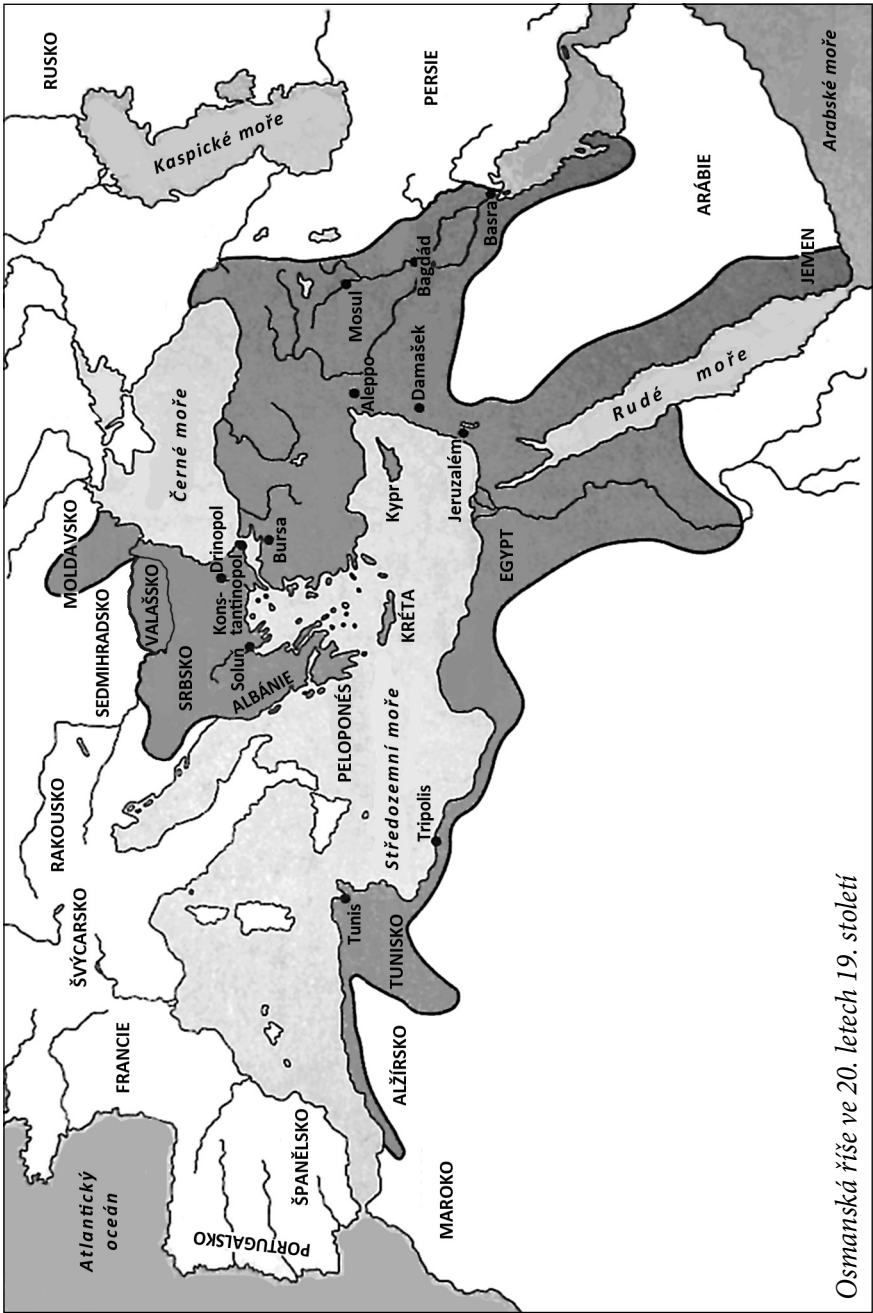
čtenáře ani on nenabídl žádné bitvy, které by se zapsaly zlatým písmem do dějin vojenství. Nejspíš proto i on může být také počítán mezi zapomenuté konflikty.

Při psaní práce na dané téma je nutné poukázat na problém s časovým a geografickým vymezením řeckého boje za svobodu. Jeho počátek je jednoznačný: rok 1821. Kterým rokem ho však uzavřít? Vojenské operace skončily na podzim 1829, tehdy však ještě nebylo zdaleka jasné, jak bude řecký stát rozlehlý a kdo mu bude vlastně vládnout. V roce 1830 sice padlo rozhodnutí, že se bude jednat o nezávislé království, podoba jeho teritoria i jméno panovníka však byly modifikovány v průběhu dalších dvou let. Teprve až v roce 1832 byly podepsány smlouvy, které vedly ke vzniku nezávislého Řecka, a rovněž až nyní se s jeho existencí formálně smířil osmanský sultán. Teprve tehdy započala mezinárodněprávní existence nového státu, a právě proto zde bude hlavní část celé ságy ukončena.

V případě určení jeviště, na kterém se bude celá tragikomická hra odehrávat, je nanejvýš problematické užívání termínu „Řecko“, přinejmenším tak, jak je vnímáno dnes. Dnešní řecký stát je rozlohou více jak dvakrát větší než ten z roku 1832, na druhé straně zdaleka nezahrnuje veškeré oblasti, na kterých v průběhu povstání žili osmanští Řekové. Označení Řecko bude pro potřeby této knihy aplikováno na území, kde probíhalo samotné povstání a které se nakonec stalo součástí nového státu: Peloponéský poloostrov, jižní oblasti pevninského Řecka s Attikou a přilehlé ostrovy.

Právě na tomto území a v rozmezí přibližně jedenácti let se odehrával vojenský i politický zápas, který nakonec vedl ke vzniku novodobého Řecka. Stejně jako Odysseus v o něco kratší době i řečtí povstalci nakonec dospěli ke svému cíli. Podobně jako tohoto antického hrdinu i je čekala mimořádně dlouhá a trnitá cesta.

Při přepisování vlastních řeckých jmen jsem se přiklonil k zachování jejich řeckého charakteru, a proto nikoliv Řehoř, ale Gregorios, nikoliv Alexandr, ale Alexandros. V případě přepisu osmanských jmen a hodností je nutné rozlišovat mezi jejich tureckými i arabskými nositeli, zvláště pak v používání *ş* a *ş*. U Turků je proto se jménem používán titul *paşa*, u Arabů pak *paša*. To samé platí pro *beye*, respektive *beje*. Při uvádění těchto hodností bez vlastního jména je aplikována pro čtenáře jistě srozumitelnější forma *paša/pašalík, dej*. Je také použit čím dál tím rozšířenější způsob skloňování *Mahmut–Mahmuda, Mehmet–Mehmeda*.

Osmanská říše ve 20. letech 19. století

ŘECKO NA POČÁTKU 19. STOLETÍ

Většina dnešního Řecka byla v předvečer revoluce součástí Osmanské říše (Turecka), které z Konstantinopole (Istanbulu) vládl sultán. Jeho impérium bylo sice na první pohled stále ještě mocností, jejíž území se rozprostíralo od Balkánu přes Anatólii až po Mezopotámii, poušť Arabského poloostrova a severní Afriku od Egypta po Alžírsko, ale jakkoliv byla tato rozloha ohromující, při pečlivějším pohledu byla realita zcela odlišná. Osmanská říše se nacházela ve vážné vnitřní krizi v důsledku ekonomického úpadku a technologického a administrativního zaostávání za vyspělými evropskými státy. Série porážek na bitevních polích od sklonku 17. století toho byla jasným důkazem a učinila z kdysi obávané mocnosti Sulejmana I. Nádherného „nemocného muže na Bosporu“, který již nebudil strach ani respekt.

Sultánova moc slábla na mezinárodní scéně i uvnitř říše. V mnoha provinciích byla nepatrná, v severní Africe či na Arabském poloostrově prakticky neexistovala. Centrálně řízená administrativa fungovala jen v některých regionech, a i zde ve velmi omezené míře. Většina státu byla v praxi spravována místními hodnostáři s vlastními politickými a ekonomickými ambicemi, kteří často jen velmi málo plnili panovníkovy příkazy a jednali zcela dle své libovůle. Mnoho obyvatel říše se tedy stalo obětí nikoli sultánovy příliš tvrdé vlády, ale její faktické absence.¹

Tento stav se pochopitelně negativně dotýkal i Řeků, kterých v říši žily asi 3 miliony. Z 26 milionů obyvatel tak tvořili téměř 1/9 celkové populace. Za Řeky se nepovažovali všichni ortodoxní věřící, těch zde žilo mnohem více, ale jen ti hovořící řečtinou jako mateřským jazykem. Rovněž by bylo chybou považovat všechny Řeky za oběti nedokonalé osmanské administrativy. Nejmocnější z nich totiž byli její součástí a někdy se vůči ostatním Řekům chovali stejně špatně či dokonce hůře než turečtí hodnostáři.

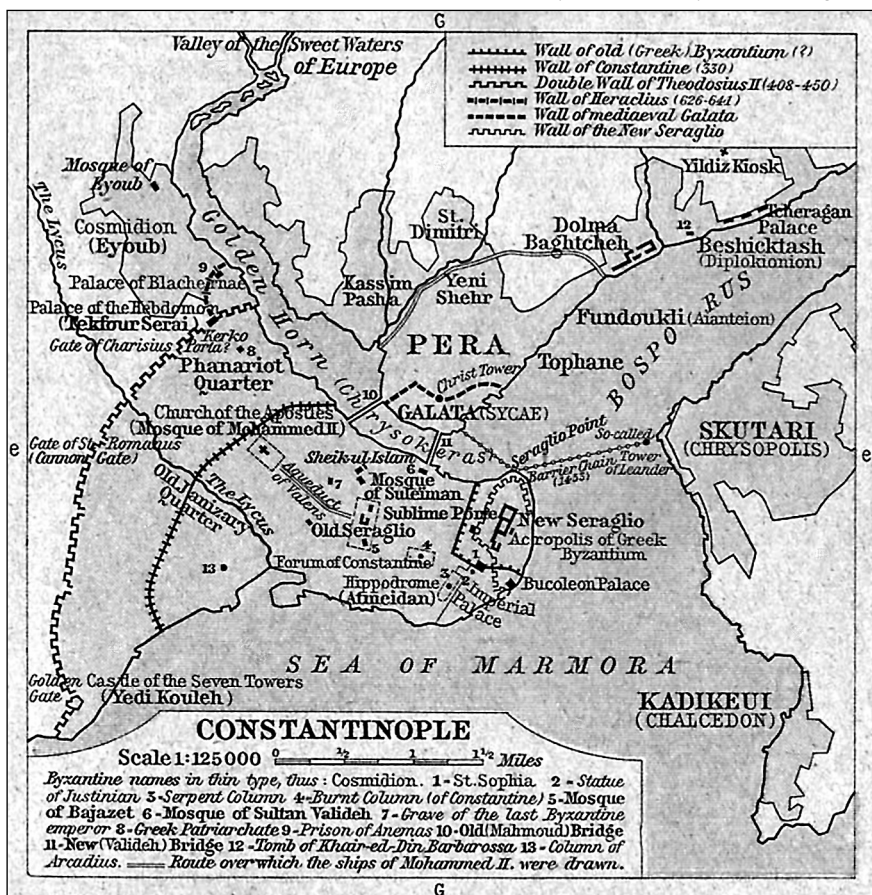
Řecká společnost nebyla co do bohatství a politického významu zájmů homogenní. Byla rozdělena do několika skupin, z nichž některé během povstání bojovaly o politickou moc. Toto soupeření dokonce několikrát přerostlo v občanskou válku. Navíc zdaleka ne všichni toužili po ozbrojeném konfliktu s Turky, ke kterému nakonec byli přinuceni v důsledku

okolností. Vysoce loajální byli zejména nejvyšší představitelé ortodoxní církve v čele s patriarchou. Po dobytí Konstantinopole Turky a zničení Byzantské říše v roce 1453 se právě patriarcha stal z rozhodnutí sultána vůdcem Řeků, kteří v rámci Osmanské říše získali značnou míru autonomie. Jako další nemuslimské komunity vytvořili vlastní samosprávný celek, takzvaný millet, v jehož rámci si zachovávali tradiční instituce, zvyky a právní předpisy v záležitostech víry a soukromého práva. Manželství, rozvody, dědictví byly upraveny v rámci milletů dle vlastních zvyklostí. Patriarcha disponující nad svými ovečkami značnými pravomocemi byl sultánovi zodpovědný za jejich loajalitu a odvod daní. Měl tak významný důvod být loajální vůči státu, kterému vděčil za svoji mimořádnou politickou moc, ačkoliv sultáni navzdory původnímu slibu změnili některé kostely na mešity nebo zvýšili zdanění patriarchálního úřadu. Zvláště tíživý byl poplatek, který každý nově zvolený patriarcha musel odvést do státní pokladny. Jeho výše rostla a volební období patriarchů bylo naopak v důsledku rozhodnutí sultánů kratší. Jen v letech 1595–1695 došlo k 61 volbám. Nelze se tedy divit, že na počátku povstání byl patriarcha Gregorios V. velice zadlužen.

Finanční problémy patriarchátu se negativně projevíly na postavení nižšího kléru, který získával z centra jen malou podporu. Důsledkem byla jeho nižší vzdělanost a nespokojenost s existujícím stavem. Na rozdíl od svých představitelů neměli obyčejní duchovní problém připojit se k boji za nezávislost a dokonce být jeho hybnou silou díky respektu, který si vybudovali mezi prostými obyvateli. Ti jim důvěřovali již jen proto, že byli stejně chudí jako oni sami. A právě prostí kněží konající bohoslužby v řeckém jazyce přispívali k zachování pocitu národní pospolitosti. Lze říci, že ortodoxní církev byla hlavním nositelem řecké identity v průběhu staletí trvajících turecké nadvlády.²

Další společenskou skupinu, která profitovala z existence Osmanské říše, tvořili obyvatelé konstantinopolské čtvrti Fanar, takzvaní fanarioté. Ti nahradili po pádu Byzantské říše původní úřednickou a vojenskou šlechtu, jejíž příslušníci padli v boji, odešli do zahraničí nebo přestoupili na islám. Třebaže svůj původ fanarioté odvozovali od někdejších byzantských aristokratických rodů, ve skutečnosti byli většinou potomky pořečtěných italských, rumunských či albánských rodin, které přijaly řeckou kulturu za vlastní. Mnohým z nich ovšem nelze upřít, že výraznou

měrou přispěli k rozvoji řecké vzdělanosti v Osmanské říši. Za svoji moc ale vděčili muslimům, s kterými se podíleli na řízení státní správy. Obsazovali mnoho významných administrativních postů, od konce 17. století pravidelně zastávali funkci velkého dragomana (tlumočníka) Porty, který měl značný vliv na zahraniční politiku státu. Dokonce vládli v některých částech říše, ve funkci hospodarů (knížat) od roku 1711 v Moldavsku a od roku 1715 ve Valašsku. Kromě výrazného vlivu na chod státu získali i důležité slovo v církevních záležitostech, a to infiltrací nejvyšších příček církevní hierarchie. Není náhoda, že od roku 1601 sídlil patriarcha právě ve čtvrti Fanar. Fanarioté dále bohatli díky různorodým privilegiím

Mapa Konstantinopole se čtvrtí Fanar

udělených sultány. Stali se tak důležitými výběřčími daní, získali kontrolu nad černomořským obchodem s obilím nebo si pronajímali monopol se solí. Společně s patriarchou patřili k důležitým pilířům podpírajících čím dál tím křehčí stavbu Osmanské říše.

Podílu na moci se Řekové těšili i v regionech s většinou řecky hovořící populací. Vysokou míru této autonomie si v první řadě zachovaly ostrovy Ydra, Spetses a Psara, které bohatly díky obchodu a kde žili pouze Řekové. Ti si své záležitosti spravovali sami a vůči centrální vládě plnili jen základní povinnosti v podobě odvodu daní či určitého množství námořníků pro osmanské válečné námořnictvo. Významný vliv na chod administrativy měli i Řekové na Peloponésském poloostrově. Zde byl sice zřízen pašalík řízený muslimem, ale jeho poradní orgán, provinční rada, byla z poloviny tvořena místními křesťanskými elitami: vyšším klérem a notáblly.³

Notáblové byli bohatou a vlivnou společenskou vrstvou, jakými si peloponéskými fanarioty, kteří získali právo na výběr daní od místních obyvatel. Díky kumulaci kapitálu byli rovněž schopni získávat další jmění půjčováním peněz a nákupem zemědělské půdy. Právě vlastnictví půdy bylo mimořádně důležité na Peloponésu a v Rumélii (v tehdejší době byla za Rumélii označována oblast nacházející se severně od Korintského zálivu mezi Egejským a Jónským mořem), protože zde byla hlavním zdrojem obživy, a tedy i bohatství, moci a sociální prestiže. Ti nejbohatší z notáblů si žili jako pašové obklopeni vlastními úředníky, sekretáři, duchovními, doktory, sluhy, a dokonce ozbrojenými oddíly.

Další důležitou skupinou byli rolníci. Nikoli svým bohatstvím či vlivem, protože obojí zcela postrádali, ale počtem, neboť v řecké společnosti tvořili většinu a byli to oni, kdo byl nejnespokojenější se stávající situací. Zvláště ti žijící na Peloponésském poloostrově nesli se značnou nelibostí nerovnoměrné rozdělení půdy mezi nimi a muslimy. Zatímco ze 400 000 obyvatel poloostrova na počátku 19. století tvořili Řekové s 360 000 jedinci výraznou většinu, pak z 1 000 000 akrů jich vlastnili pouze 350 000. Zbýlých 650 000 akrů vlastnili muslimové. Navíc téměř veškerou půdu v křesťanských rukou drželi notáblové. Podobná nerovnováha v držbě půdy existovala i v Rumélii.⁴

Rolníci byli dále zatíženi různými poplatky, jejichž počet i výše se během staletí zvyšovaly. Zatímco na počátku osmanské nadvlády byla

administrativa jednoduchá, efektivní a snesitelná a daně nebyly vysoké, s jejím úpadkem rostla nejen korupce, ale i daňová zátěž. Například v případě, že zemědělec vlastnil ovci či kozu, musel zaplatit za její chov, užívání pastviny i její porážku. V tomto ohledu byla situace tíživá pro muslimy stejně jako křesťany, ti druzí však ještě museli platit daň z hlavy jako náhradu za to, že nebyli odváděni do osmanské armády tvořené výhradně muslimy. Ohledně daní se situace zhoršila v 16. století, kdy stát pronajal jejich výběr. Ti, kteří získali toto právo, na něm pochopitelně chtěli co nejvíce zbohatnout, a proto kromě potřebné sumy pro stát požadovali další peníze pro sebe, často navíc výběr daní pronajali dalším osobám. Daňový poplatník se tak ocitl v nezáviděníhodné situaci, kdy musel odvádět peníze nejen do státní pokladny, ale i do kapes dalších osob, které ho někdy doslova odíraly, ať již legálně či ilegálně. Byl to právě tento pronájem daní, který u řeckých rolníků vyvolával nespokojenost s osmanskou vládou, třebaže většina nájemců pocházela z řad notáblů. A byli to právě notáblové, kteří využili slabosti centrální autority ke zvýšení finanční a robotní zátěže vlastních souvěrců. U rolníků pochopitelně nebyli v oblíbě a vysloužili si u nich přezdívku „neobřezaní Turci“.⁵

Na sklonku 18. století se neefektivní daňový systém stal příčinou prudkého zhoršení životních podmínek řeckých poddaných v těch regionech, kde v důsledku epidemií a emigrace došlo k populační regresi, aniž by však byla modifikována dříve stanovená daňová zátěž. Stejnou sumu nyní muselo zaplatit méně lidí. Stalo se, že méně jak 3000 lidí muselo zaplatit poplatky vypočtené pro 16 000 osob. Logickým důsledkem byly útoky rolníků z těchto končin do krajů, kde k poklesu obyvatel nedošlo a daňová zátěž zůstala příznivá. Tato migrace ale logicky prohlubovala existenční problémy těch, kteří setrvali ve daňově znevýhodněných oblastech. Nelze se tedy divit, že nakonec utekli také.

V důsledku této spirály opouštělo své domovy čím dál tím více lidí. Někteří z nich se rozhodli přidat k řeckým banditům, takzvaně kleftům, kteří již od počátku turecké nadvlády žili v málo dostupných horských oblastech, kde vytvořili jakousi místní aristokracii. Vůdci jednotlivých band byli nazýváni kapetanei. Tyto ozbrojené skupiny pak získávaly obživu přepadáním kupců a vesnic, nejednou si krátily čas vzájemnými potyčkami. Právě v důsledku jejich řádění si bohatí vlastníci půdy zřizovali vlastní křesťanské ozbrojené oddíly. V pevninské části Řecka

severně od Korintského zálivu, tedy ve Východní a Západní Rumélii, se tato křesťanská milice nazývala *armatoli* a byla placena Turky. Na Peloponésu se její příslušníci nazývali *kaposové* a byli vydržováni Řeky. Hranice mezi nimi a *klefty*, proti kterým měli bojovat, ale byla nezřetelná, protože vůdci *kleftů* se často díky svým schopnostem a znalostem prostředí stávali vůdci *armatolů* a *kaposů*. Například jeden z nejvýznamnějších vůdců řeckého povstání, Theodoros Kolokotronis (1770–1843), byl původně *kleft*, který se stal *kaposem*. Všechny tyto ozbrojené skupiny měly jedno společné: uměly bojovat, což bylo nesmírně důležité na počátku revoluce.⁶

Příslušník armatolů

Zatímco *kleftové*, *armatolové* a *kaposové* byli páteří řeckých pozemních ozbrojených sil, jejich roli na moři převzala plavidla vlastněná řeckými rejdáři. Ti byli společně s obchodníky a námořníky další významnou částí řecké společnosti. Na rozdíl od Peloponésu a Rumélie, které byly téměř výhradně zemědělskými kraji a kde jediným významnějším obchodním centrem byl přístav Patras na severu poloostrova, byl hlavním zdrojem obživy ostrovanů obchod, a to nejen ten lokální. Jejich role

ve výměně zboží mezi Levantou a evropskými státy nabyla na významu v průběhu 18. století, mimo jiné v důsledku úpadku Benátek a Janova a uzavření mírových smluv mezi některými mocnostmi a Osmanskou říší. Ty obsahovaly klauzule výhodné pro rozvoj obchodu, kterému se ze sultánových poddaných věnovali především Řekové. Dalším stimulem k rozmachu této aktivity byly napoleonské války, kdy britské válečné loďstvo přetalo námořní trasy Francouzů, kteří do té doby dominovali výměně zboží mezi Evropou a Levantou. Na jejich místo nastoupili Řekové. Z tohoto neklidného období evropských dějin profitovalo i řecké zemědělství, protože v důsledku čtených válek vzrostla poptávka po obilí, hedvábí, bavlně a oleji. Cena produktů vyvážených z Peloponésu vzrostla v letech 1794–1815 více jak trojnásobně.

I když z růstu cen těžili velcí vlastníci půdy a nikoli prostí rolníci, pro budoucí vznik nezávislého státu měla i prosperita omezeného množství osob velký význam, neboť díky ní se vytvořila řecká střední třída, a to jak doma, tak v zahraničí, kde bohatnoucí Řekové zakládali obchodní kolonie, jednu dokonce až v Indii. Ty nejvýznamnější se nacházely v Oděse, Paříži, Livornu, Terstu, Pešti, Vídni a Benátkách. Jejich význam pro genezi moderního řeckého národa spočíval především v tom, že každá diaspora měla vlastní školu, ve které byly předávány znalosti o řecké minulosti. To bylo nedocenitelné z toho důvodu, že Řekové v Osmanské říši, především ti na Peloponésu a Rumélii, měli jen minimální povědomí o vlastní historii. Dokonce jich čím dál tím méně umělo číst a psát. Toto pochopitelně nebyl případ fanariotů, kteří však podporovali výuku pouze v Konstantinopoli. Diaspora v Benátkách proto v 18. století financovala založení škol v některých řeckých městech. K výraznému rozvoji školství v Řecku pak došlo na počátku 19. století a bylo to opět díky penězům diaspor. Prostřednictvím učitelů vzdělaných v Evropě pak mohly být šířeny nejen informace o antických a byzantských dějinách, ale i myšlenky osvícenství, americké a francouzské revoluce, nebo nejnovější vědecké poznatky.⁷

Zejména názory francouzských osvícenců měly nezpochybnitelný vliv na formování moderního řeckého nacionalismu. Od poloviny 18. století byla díla Voltaira, Montesquieua či Rousseaua překládána do řečtiny, byť mnoho překladů nebylo nikdy vydáno a kolovalo ve formě manuskriptů. Pod jejich vlivem se na sklonku téhož století začaly objevovat práce

řeckých autorů působících v Evropě a vyzývajících k osvobození Řeků z tureckého područí. Z nich musí být na tomto místě připomenuti dva nejvýznamnější.

Adamantios Korais (1748–1833) žijící v Paříži zastával liberální a proticírkevní názory a byl známý svým obdivem k antice a až fanatickou nenávisť vůči Turkům. Jeho význam spočívá jednak v tištěných polemikách s ortodoxní církví, jednak v překládání děl řeckých klasiků do moderní řečtiny. Jeho dílo čítá přibližně 30 svazků. Dále se věnoval, stejně jako někteří představitelé českého národního obrození, jazykové otázce, protože v novověku byly používány dvě řečtiny: spisovná velmi

Adamantios Korais

podobná té antické, kterou však hovořila pouze hrstka vzdělanců, a hovorová, kterou mluvila většina Řeků. Rozdíly mezi nimi byly tak velké, že prostí Řekové antické řečtině nerozuměli. Korais se proto rozhodl vytvořit kompromisní verzi, kdy hovorovou řečtinu obohatil o antickou grammatiku a oprostil ji od později přejatých tureckých a italských slov. Důležitější byl ovšem Koraisův důraz na vzdělání, které považoval za zcela zásadní pro genezi vyspělé a jednotné řecké společnosti, a tedy i fungujícího nezávislého státu. Podařilo se mu přesvědčit řadu bohatých řeckých obchodníků, aby sponzorovali rozvoj školství. Protože však k tomuto

rozmachu došlo teprve na počátku 19. století, byl Korais přesvědčen, že revoluce musí počkat, minimálně do roku 1850, kdy budou Řekové již natolik vzdělaní, že budou schopni vládnout si sami a vytvořit liberální politický systém po vzoru Spojených států amerických.⁸

Druhou významnou osobností byl Rigas Ferreos Velestinlis (1757–1798) toužící rovněž po násilném svržení osmanské nadvlády, ovšem na rozdíl od Koraise nechtěl dlouho čekat a současně netrpěl vypjatou nenávisť vůči Turkům. Ve svém stěžejním díle *Revoluční manifest* prozradil myšlenku, že proti zaostalé a nefungující Osmanské říši by měli povstat jak křesťané, tak muslimové, a společně vytvořit nový stát. Vzorem jim měli být Američané a Francouzi, kteří do té doby uskutečnili vlastní revoluce a přijali ústavy. Stát vytvořený na troskách sultánova impéria však měl mít řecký charakter, a právě toto etnikum zde mělo vládnout. Rovněž symbolem hnutí proti sultánově tyranii měl být kříž a Hagia Sofia měla být přeměněna z mešity zpět na katedrálu. V Rigasově díle tak byla spojena láska k novým západním myšlenkám s naivitou a arogancí vůči neřeckým obyvatelům Balkánu.

Rigas Ferreos Velestinlis

Rigas, všeobecně známý pod svým křestním jménem, se od Koraise lišil rovněž tím, že byl méně intelektuál a více muž činu. Byl zapáleným revolucionářem, který ve Vídni nejen tajně tiskl svá díla, ale s největší

pravděpodobností zde založil i vlastní tajnou revoluční organizaci, byť nepříliš početnou. Na jaře 1798 odcestoval do Terstu, odkud chtěl pokračovat na Balkán a vyvolat zde protiturecké povstání. V tomto přístavu však byl Rakušany zatčen, a protože měl osmanské občanství, byl s osmi spolupracovníky vydán do tureckých rukou. Všichni pak byli 24. června v Bělehradě zardoušeni a jejich těla byla hozena do Sávy. Dle oficiální verze zahynuli na útěku, ale té pochopitelně nikdo nevěřil. Rigas se tak stal prvním proto-martyrem boje Řeků za svobodu.⁹

Myšlenky těchto a jiných významných řeckých intelektuálů žijících v Evropě vycházející z ideálů osvícenství byly mezi Řeky v Osmanské říši šířeny jednak prostřednictvím překladů, jednak synů z bohatých řeckých rodin, kteří v 18. století studovali na evropských univerzitách, nebo byly přinášeny obchodníky a kapitány, kteří díky svým povoláním pravidelně navštěvovali evropské přístavy. Přesto je nutné na tomto místě varovat před přeceňováním vlivu západního myšlení na řeckou společnost, a tím i na propuknutí povstání v roce 1821. Ten byl velmi omezený, a třebaže nové filozofické myšlenky a politické ideologie se beze vší pochybnosti šířily mezi obchodníky a inteligencí, drtivě většině obyvatelstva zůstaly neznámé. Je zcela absurdní domnívat se, že například negramotný řecký rolník na Peloponésu s vlastními důležitými otázkami typu jaké bude počasí či zda nadcházející sklizeň bude natolik dobrá, aby jeho rodina nezemřela během zimy hladu, něco věděl o Voltairovi či Rousseauovi. A kdyby náhodou ano, pak by ho jejich díla většinou nezajímala. Právě takových Řeků však byla většina.

Pokud se prostí Řekové mohli něco dozvědět o těchto významných osobnostech západního myšlení, pak tomu bylo ve školách financovaných z peněz řeckých diaspor. Současně ale slyšávali v církevních školách nebo v kostelech ostrou kritiku osvícenství a revolucí z úst prelátů, kteří tak tlumočili názory patriarchátu, jehož postoj vůči osvícenství byl zcela odmítavý. Důvod byl prostý: racionalismus a sekularismus podřývaly autoritu církve, a tím i její moc. Konstantinopolský patriarchát dokonce kritizoval výuku matematiky a fyziky, která měla údajně vést k ateismu. Patriarcha vydal seznam zakázaných knih a v roce 1798 odsoudil nové myšlenky v takzvaném *Otcovském poučení* jako výtvar d'ábla. K podobným prohlášením docházelo z jeho strany i v následujících letech, stejně jako kritice odchodu mladých Řeků na evropské školy.¹⁰

Z pohledu nejvyšších duchovních autorit představovalo šíření nových myšlenek mezi Řeky daleko větší hrozbu pro ortodoxní církve než sultánova vláda, která se nikdy nevměšovala do záležitostí víry neislámských komunit a nenutila je násilím ke konverzi. Ne, že by v Osmanské říši panovala mezi muslimy a nemuslimy rovnost, to v žádném případě. Od počátku její existence byli křesťané a Židé druhořadými občany, což se projevovalo například v tom, že nesměly být stavěny nové kostely a ty existující navíc nesměly mít zvony, aby nerušily svolávání muslimů k modlitbě, že křesťané nesměli nosit zbraně, jezdit na koni a jejich spory s muslimy byly řešeny u islámských soudů, kde svědectví křesťana bylo bezcenné. Toto však byl patriarcha ochoten akceptovat, protože existující stav mu dával značnou politickou moc, o kterou mohl s pádem Osmanské říše rychle přijít, a současně jeho ovečky „chránil“ před rekatolizací. Odpor vůči katolické církvi se ukázal v plné síle během krátké benátské vlády nad Peloponésem, který Republika sv. Marka vydobyla na sultánovi v roce 1699. Pro místní Řeky to však neznamenalo obrát k lepšímu, protože příchozí katolický klérus se je snažil přimět ke konverzi. Když sultán v roce 1715 získal poloostrov zpět, byl místním obyvatelstvem vítán téměř jako zachránce.¹¹ Ukázalo se opět, že stoupenci islámu byli daleko tolerantnější než katolíci a že ortodoxní církve preferovala toleranci muslimských vládců před herezí katolíků, které vysloveně nenáviděla.

V předvečer války za nezávislost byla řecká společnost rozdělena do několika skupin, z nichž ne všechny měly zájem na tomto národně-osvobozeneckém boji. Nejvyšší ortodoxní klérus měl významný důvod k zachování loajality a s ním i mnoho fanariotů, byť i mezi nimi se našli stoupenci nezávislosti. Názorově rozdělení byli obchodníci a rejdai z řeckých ostrovů, z nichž zdaleka ne všichni byli přívrženci separatismu. A pokud ano, pak především proto, že v něm viděli možnost dalšího rozvoje řeckého obchodu, a tím i navýšení vlastního zisku. Naopak jednoznačně kladný postoj k emancipaci zastávali rolníci, protože doufali, že díky němu získají půdu vlastněnou muslimy a dosáhnou snížení daňové zátěže. V jejich případě se tak spojila nacionální a sociální otázka, a nikoli náhodou budou právě oni patřit po vypuknutí války k jejím hlavním stoupencům.¹² Pokud jde o ty, kteří žili na jejich úkor, tedy notáblý, pak i když dokázali těžit z upadající osmanské administrativy, idea vlastního státu jim nebyla cizí, protože v ní spatřovali možnost dalšího